

ATITUDINI ALE PERSONAJELOR LUI MARIN PEDA ÎN FAȚA ISTORIEI

The Attitudes of Marin Preda's Characters towards History

Drd. Angela ȘERDEAN (PUȘCAȘ)
Universitatea „Petru Maior” din Târgu- Mureș

Abstract: The time in history in which Marin Preda and his characters lived has brought “a new world” and thus a “a new man” which were characterized by the following features: communist party, meetings, “progress” (shares, work plans), commission, “wooden language”, forced collectivization, alphabetization, sites in which “intruders” (mostly rural) were joining to build society, the emancipation of women in terms of social status, workers who qualify quickly and get in management, industrial cities that rises overnight, intellectuals suffering the horrors of communism etc. Marin Preda's writings contain all the above features with all their pros and cons.

Keywords: Marin Preda, “a new world”, “a new man”, forced collectivization, alphabetization

Istoria este una dintre obsesiile lui Marin Preda, aspect mărturisit de scriitor în opera nonficțională și reflectat în cea ficțională prin intermediul personajelor sale. O cronologie internă a operei ce nu reprezintă neapărat succesiunea editorială, poate să ofere o ordine în cauzalitatea evenimentelor și în sedimentarea straturilor de semnificație ale acesteia: pornind de la o istorie care abia se insinuează în operă (ca în nuvelele de debut sau *Moromeții I*), înspre o istorie absurdă și delirantă (ca cea din *Delirul*, *Moromeții II*, *Marele singuratic*, *Intrusul*, *Risipitorii*, *Cel mai iubit dintre pământeni*).

Preda recunoaște că scrie o „literatură legată de istorie și de eveniment”¹, aceasta nu înseamnă însă că în opera sa de ficțiune trebuie căutat „adevărul așa cum a fost”, ci „adevărul așa cum l-a simțit și perceput Preda”. Cu alte cuvinte, topirea vieții reale/istoriei în imaginarul epic (în ficțiune) și a imaginarului epic în cadrele realului, sau, mai bine spus, a face din viață/istorie, materie imaginară și din materie imaginară - viață, existență pleneră, toate acestea alcătuiesc dominanta aventurii pe cont propriu a lui Preda. Din păcate, unii critici, nu doar cititorii neavizați au încercat să compare cu realitatea, cu istoria, opera predistă însă nu întotdeauna asociația aceasta este una fericită pentru că se știe că în ciuda elementelor realității recognoscibile în operă,

---

¹ Marin Preda, *Imposibila întoarcere*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Cartea Românească, București, 1972, p. 220.

opera este un univers autonom cu legi de funcționare proprii, care, recrează, reconfigurează, reformulează realitatea.

De aceea, pentru o bună receptare și încadrare a operei unui scriitor postbelic, nevoit să trăiască și să scrie într-un regim totalitar, în cazul nostru, Marin Preda, e necesară o schițare a climatului socio-cultural al societății românești din perioada comunistă. Adevărata structură realistă a lui Marin Preda „apartine ficționalului (de)căzut în istorie”², prozatorul având ipostaza de „martor, un martor incomod, taciturn, plin de asperități, al epocii sale”³, care i-a demonstrat nu o dată valabilitatea aserțiunii lui Miron Costin că nu vremile sunt sub oameni, ci „bietul om sub vremi”, sau, „omul e o jucărie a soartei”, dacă ar fi să-l parafrăzăm pe Victor Petrini, protagonistul din *Cel mai iubit dintre pământeni*.

Istoria în care s-a ivit, a trăit și a scris Marin Preda, inevitabil și-a pus pecetea asupra creației, s-a absorbit destul de puternic în opera acestuia („fără istorie romanul se asfixiază” – mărturisește Preda!). Intrarea lui Preda în tumultul unei istorii absurde are loc odată cu plecarea de acasă pentru a-și urma destinul presimțit: în 1940, Preda merge la școală la București, deoarece Școala Normală de la Cristur-Odorhei a fost transferată aici. Odată cu plecarea la București, are loc despărțirea definitivă de satul natal și de familie: „Într-o zi, fără să-mi spună, tata luă hotărârea să se despartă de mine. Era în septembrie 1940 ... Înainte să ajung s-o fac eu, *istoria tulbure și amenințătoare dădea buzna peste noi*: școala normală unde învățasem, din Cristur-Odorhei, nu mai exista, împreună cu jumătate din Ardeal ...”⁴ (s. n.).

Istoria și regimul în care Preda și-a trăit cea mai mare parte a vieții au fost de factură comunistă, totalitară. Totalitarismul în cultură și arte, deci și în literatură, a însemnat supremația unui singur curent literar și artistic în sfera gândirii și creativității: realismul socialist, acesta devenind vizibil și obligatoriu în creație, începând cu anul 1949. De atunci, putem vorbi de o literatură angajată social, o literatură pentru „masse”, care a câștigat numeroși adepți. Eroul central era comunistul, *omul nou*, muncitorul înaintat, țăranul care a înțeles sensul vieții noi și a pășit hotărât pe drumul luminos, ascendent al comunismului. Se promova, de asemenea, ura de clasă, prin cultivarea conflictului, de un maniheism primitiv, între personajele pozitive (reprezentând forțele Progresului, Partidul) și cele negative (vrăjmașii desemnați ai partidului: „dușmani de clasă”, „sabotori”, „chiaburi” etc). Prozatorul erei comuniste are mereu de apărut, de justificat sau

---

² Aureliu Goci, *Romane și romancieri în secolul XX*, Editura Fundației PRO, București, 2000, p. 215.

³ *Ibidem*, p. 219.

⁴ Marin Preda, *Viața ca o pradă*, Editura Albatros, București, 1977, p. 58.

de incriminat ceva prin intermediul personajelor sale, el depune mărturie în legătură cu istoria și în același timp intră în polemică cu ea. De asemenea, personajul a încetat să mai fie un simplu personaj de ficțiune și relevanța sa imediată – istorică, sociologică, politică – a crescut semnificativ. Chiar și într-un asemenea context, nu substituirea istoriei e rolul literaturii, deoarece „fără artă, cel mai tragic conflict este sortit să fie uitat”⁵, chiar dacă curajul de a spune adevărul, de a ataca problemele grave, de a demistifica istoria sunt apreciable, esteticul trebuie să primeze pentru a asigura perenitatea unei opere literare.

În condițiile unui regim totalitar, literatura nu poate spune în întregime adevărul, demistificarea are întotdeauna limite și se realizează numai în interiorul anumitor convenții, astăzi însă nu ne interesează în mod prioritar cantitatea de adevăr, ci valoarea estetică, uneori șubrezită, datorită nerăbdării de a spune adevărul, concentrării excesive pe mesajul civic al operei sau grabei de a folosi cât mai repede o rețetă de succes. În această situație se află majoritatea romanelor lui Preda, care, de ce să nu recunoaștem, nu au toate aceeași valoare artistică, deși în momentul apariției toate s-au bucurat de succes la public, public însetat de adevăr, sătul de minciuna și ficțiunea în care trăia, căutând în aceste romane adevărul care le lipsea din propria viață și realitate ficționalizate, necăutând astfel, sau, nesesizând, lipsurile estetice ale cărții. Cititorul de astăzi le găsește probabil neinteresante pe multe dintre aceste romane, tocmai pentru că ele nu-i mai satisfac acea sete interioară de adevăr, atât de acută, în perioada comunistă, după cum neinteresante i se pot părea multe alte cărți ale perioadei respective.

Preda propune sintagma „obsedantului deceniu” pe care îl descrie în termenii următori: „în acest deceniu s-a produs un teribil șoc de conștiință. Ceea ce s-a trăit atunci abia urmează să se scrie, și să se scrie lucruri care nu s-au scris niciodată în literatura română, lucruri revelatoare, pe care eu am încrederea că cei care le-au trăit le vor scrie”⁶. Preda însuși va scrie și va descrie efectele „obsedantului deceniu” în romanele sale (efecte asupra personajelor sale!), începând cu *Moromeții II*, apărut anterior acestei afirmații (probabil își întărea afirmația prin propriul exemplu și/sau propriile intenții), continuând cu *Risipitorii*, *Intrusul* sau *Cel mai iubit dintre pământeni*.

Nuvelistul Preda (avem în vedere volumul de debut, *Întâlnirea din pământuri*) „resimte mai puțin șocul istoriei”⁷ chiar dacă transformările sociale erau prefigurate, dar forța lor

---

⁵ Eugen Simion, Romanul românesc de azi, în *Caiete critice*, nr. 1-2/1983, p. 70.

⁶ Marin Preda, *Creație și morală*, ediție îngrijită de Victor Crăciun și Corneliu Popescu, Prefață și note de Victor Crăciun, Editura Cartea Românească, București, 1989, pp. 602-603.

⁷ Craia Sultana, *Confruntarea cu istoria în Luceafărul*, nr. 13, 26 martie 1977.

copleșitoare nu era intuită, prozatorul „nu observă consecvent determinarea socială (istorică - n. n.) a vieții sufletești”⁸. Acesta se exersează uneori în decuparea unor „felii de viață” stranii, înfățișând, de exemplu, un flăcău care are vedenii, un bătrân care își omoară și jupoaiie calul, doi ciobani mânați de porniri animalice, un om care înainte de a muri sugrumă medicul aflat lângă el etc. Fixează, cu alte cuvinte, momente din care nu se desprinde un înțeles mai general, oamenii nu sunt surprinși în „fatalități ale relației” cu un timp și o istorie neiertătoare, existența rurală, „ceata” e insuficient integrată în contextul social, în istorie.

Moromeții I poartă un mesaj adânc, un cod de profunzime care semnalizează o lume, o lume organică, tradițională, în care se înscrie, în determinările ei semnificative (dar nu exclusive), realitatea românească de dinaintea celui de-al doilea război mondial. Este o „carte pentru totdeauna» a satului românesc, a profilului civilizației române moderne, în straturile ei matriciale”⁹, însă în volumul doi al romanului, sub impulsul unui timp și al unei istorii nerăbdătoare, această lume organică cu sistemul ei de valori intră într-o zonă de crepuscul. În acest prim volum, țăranii își permit să facă politică, să glumească pe seama regelui Carol, să interpreteze istoria, sub auspiciile unui timp răbdător, dar în finalul romanului timpul devine nerăbdător și face loc unei „istorii delirante”.

Delirul e rezultatul unei aspirații mai vechi a autorului, aceea de „a scrie o carte în care scena pe care evoluează eroii să fie istoria întregii noastre țări”¹⁰. Romanul surprinde tema principală a scrisului lui Marin Preda: omul prins în „fatalitatea relațiilor”. Într-un interviu¹¹, fiind întrebat dacă între primul volum al *Moromeților* și ultima carte tipărită *Delirul*, este străbătut drumul de la „boicotarea istoriei” la asumarea ei, Preda precizează că în *Moromeții I*, timpul se confundă cu istoria, iar eroul principal trăiește într-o oază care pentru el reprezintă timpul de fericire și iluzie, care „ulterior, când istoria devine fapt prezent și răscolitor, oaza despre care vorbeam și anume aceea a iluziei se sfârșește”¹². De aceea, menționează că e normal, natural „ca martorul (scriitorul - n. n.) să descrie în volumul doi și apoi în celelalte cărți viața oamenilor într-o istorie a cărei față este convulsionată”¹³. Reporterul îi adresează ulterior o întrebare cheie, și

---

⁸ Dumitru Micu, Prefață la Marin Preda, *Desfășurarea*, Ediție revăzută, Editura tineretului, București, 1964, p. 1.

⁹ Damian Hurezeanu, *Istoria în opera lui Marin Preda (I) în Apostrof*, nr. 3 (328), 2010.

¹⁰ Marin Preda, *Creație și morală*, ed. cit., p. 469.

¹¹ Marin Preda, *Prefeș timpul nostru pe care mă străduiesc să-l cunosc cât mai bine și în care este implicată și viața mea*, interviu realizat de George Arion apărut în *Flacăra*, nr. 51-52, 27 decembrie 1975, pp. 71-72 în Marin Preda, *Creație și morală*, ed. cit., pp. 485-491.

¹² *Ibidem*, p. 485.

¹³ *Ibidem*.

anume când i s-a relevat istoria pentru prima oară, răspunsul scriitorului fiind foarte prompt: „În timpul războiului. Firește că eu îmi trăiam tinerețea cu încredere și seninătate, așa cum se vede în *Delirul*. Însă aveam conștiința că omenirea e încleștată într-o conflagrație”¹⁴.

Prin restructurarea materială, socială și mentală impusă de comunism, resorturile societății românești au fost zdrobite și înlocuite prin structuri și mecanisme inedite. Elita a fost pulverizată; colectivizarea a dezmembrat țărănimea, considerată până la 1944 drept clasa fundamentală a societății românești, depozitara spiritului și tradițiilor naționale; industrializarea masivă a umplut spațiul citadin cu o masă dezrădăcinată și ușor manevrabilă, astfel că centrul s-a deplasat dinspre sat spre oraș, deplasare efectivă, dar mai ales simbolică.

Firul tradiției este întrerupt și o nouă istorie începe, nu numai diferită dar în totală opoziție cu cea veche; trebuia să ia naștere și o nouă cultură, varianta românească a culturii sovietice. Istoria în care trăiește Preda dar și personajele lui aduce o „lume nouă” și implicit, un „om nou” care înseamnă: partid, ședințe, „progres” (cote, plan de muncă), comisii, „limbaj de lemn”, colectivizare forțată, alfabetizare, șantiere în care vin „intruși” (majoritatea din mediul rural) pentru a construi societatea, femei care se emancipează din punct de vedere social, muncitori ce se califică rapid și ajung în funcții de conducere, orașe industriale care se ridică peste noapte, intelectuali care suferă ororile comunismului etc. Toate aceste aspecte, cu plusurile și minusurile de rigoare, sunt surprinse în opera predistă.

O sintagmă-cheie care se vehicula de către ideologia comunistă era aceea de „popor unic muncitor”¹⁵ ce urma a fi făurit prin „dispariția diferențelor dintre sat și oraș, dintre munca fizică și cea intelectuală”¹⁶ precum și prin procesul de „omogenizare a claselor sociale”¹⁷. Clasele sociale supuse pedagogiei transformiste totalitare sunt: proletariatul (clasa progresistă a societății), intelectualitatea (caracterizată prin creativitate, libertate, spirit critic – considerate impedimente în calea progresului) și țărănimea (categoria cea mai retrogradă în ochii puterii, care va opune cea mai serioasă rezistență fața de măsura colectivizării).

Cum se raportează personajele lui Preda la „pedagogia transformistă totalitară”? De pildă, atitudinea personajelor prediste față de colectivizare, „desfășurare” se manifestă fie prin „dumirire”, încântare (Ilie Barbu), fie prin scepticism (Ilie Moromete). Urmând procedura

---

¹⁴ Ibidem, pp. 485-486.

¹⁵ Vasile Spiridon, Perna cu ace, vol. I (Din vremea „obsedantului deceniu”), Editura Timpul, Iași, 2004, p. 31.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

Desfășurării, nuvelele *Ferestre întunecate* (1956) și *Îndrăzneala* (1959), reiau tema adaptării țăranului la exigențele vremurilor noi de la sate. Romanul *Moromeții* surprinde crepusculul unei societăți organice, tradiționale, primul volum o anticipează doar, al doilea volum o surprinde la modul clar, tăvălugul istoriei cu măsura colectivizării aduce prefaceri greu de acceptat pentru un țăran ca Ilie Moromete. Problema colectivizării este atinsă tangențial și în romanele *Risipitorii* (unde Petre Sterian, bucureștean, străin de problemele vieții rurale este trimis într-o comună de pe lângă București pentru a pune bazele unei gospodării agricole; sau în *Cel mai iubit dintre pământeni* unde este surprins eșecul colectivizării).

În *Marele singuratic* e surprinsă ideea - pe care scriitorul nu are curajul să o ducă până la capăt - că fostul activist de partid nu mai crede în „religia” (ideologia comunistă) pe care a propovăduit-o și că înțelege ce greșeală ireparabilă a făcut participând la distrugerea modului de viață al tatălui său. În mod surprinzător, în finalul romanului, Niculae Moromete ia hotărârea de a se întoarce la istoria din care odinioară a fost alungat. Întrebarea firească care se pune în această situație este următoarea: A cui să fie slăbiciunea, a personajului sau a celui care i-a dat viață?! Răspunsul e clar, scriitorul a vrut să prezinte disfuncționalitățile și ororile colectivizării, dar spre sfârșitul romanului s-a răzgândit, dând o nouă șansă partidului și măsurilor sale prin atitudinea personajului său, sau, de ce nu, personajului să îndrepte ceea ce a greșit.

Alfabetizarea este surprinsă în nuvela *Ana Roșculeț* (unde în mod neverosimil, excepțional o muncitoare semi-analfabetă se luminează brusc și ajunge să participe la un Congres internațional al intelectualilor din Polonia), dar și în *Risipitorii* prin descinderile Constanței în periferia bucureșteană, în dorința ei de a lumina această lume pestriță. Totalitarismul este în mod inerent axiofobic (cum spuneam anterior, vrea să omogenizeze clasele sociale). Un astfel de exemplu de om de jos, ajuns în funcții de conducere este, tovarășul Mânăfoaie (din *Risipitorii*), șeful cadrelor de la uzina în care lucrează Vale Sterian, cunoscut în toată uzina prin luările lui de cuvânt, vorbind ca un școlar care psalmodiază o lecție din care nu înțelege nimic; sau directorul combinatului din *Intrusul* este un fost muncitor care între timp se califică „specialist în chimie” și învață cu strășnicie limba rusă (dar și Ana Roșculeț, o dată cu evoluția sa fulminantă, cu alfabetizarea, se crede în stare de lucruri mărețe, chiar să conducă și Filatura); sau un fost asistent la filosofie este trimis să facă munca cea mai de jos, în echipa de deratizare a orașului.

În *Risipitorii* există o tentativă a prozatorului de a acoperi prin subiect o arie vastă a peisajului social, politic, instituțional, cititorul migrând în diferite medii: uzina, școala, spitalul,

satul, instituții politice sau de activitate obștească, ni se oferă chiar și o scurtă incursiune în mediile diplomației prin activitatea doctorului Munteanu. Scriitorul panoramează o suprafață socială atât de largă, pentru a surprinde relațiile dintre oameni, majoritatea intelectuali și relația lor cu istoria.

Personajele prediste sunt chemate în construirea societății, a lumii noi: Țurlea (se reîntoarce în satul natal să pună bazele gospodăriei agricole), Niculae Moromete (urmărește campania agricolă în satul natal), Călin Surupăceanu (pune bazele unui oraș industrial - simbol al noii lumi, un oraș fără memorie, fără amintiri și bătrâni) Vale Sterian (e trimis să pună bazele unei uzine într-un oraș de provincie).

Victor Petrini din *Cel mai iubit dintre pământeni* retrăiește evenimentele propriei vieți tocmai pentru a le regândi, vrea să descâlcească misterioasa „rațiune istorică”, să pătrundă în miezul oarbei „fatalități”, acesta este „un *inaderent* la lumea nouă”¹⁸ (s. a.). Astfel, romanul se constituie și într-o aspră judecată asupra timpului în care *spiritul primar agresiv* (cum îl numea Preda în *Imposibila întoarcere*) are prilejul să se manifeste din plin, „să creeze *anomalia* chiar pe un teren unde se agită cele mai nobile idealuri umane și să se folosească de ea în scopul cel mai distructiv posibil”¹⁹ (s. a.). Romanul devine o veritabilă dezbatere a condiției intelectualului într-o perioadă tulbură, a „obsedantului deceniu”.

Fie că personajul imaginat de Marin Preda este un țăran inteligent, cu spirit speculativ ca Ilie Moromete sau un intelectual autentic de formație filosofică ca Victor Petrini, fiecare dintre ei caută, în maniere specifice felului lor de a fi și de a gândi, să înțeleagă rosturile condiției umane și responsabilitățile indivizilor, explicațiile profunde ale schimbărilor istorice aduse de instalarea comunismului, de „obsedantul deceniu”.

Personajele prediste se raportează la istorie, relaționează cu ea în mai multe feluri: prin ironie, interpretând-o (Ilie Moromete); prin încântare, docilitate (Ilie Barbu, Niculae Moromete până la un punct); prin anamneză²⁰ - personajele revenind asupra propriei experiențe în încercarea de a o desluși, interpretând astfel și istoria în care le este integrată propria viață, căutând să pătrundă „misterioasa rațiune istorică” (doctorii Munteanu și Sârbu, Călin Surupăceanu, Niculae din *Marele singuratic* și Victor Petrini); sunt „risipitori” în sensul că „se

---

¹⁸ Adrian Dinu Rachieru, Marin Preda. Omul utopic, Editura Eminescu, București, 1996, p. 87.

¹⁹ Cezar Ivănescu, Revelația vieții în Luceafărul, nr. 21, 24 mai 1980, p. 9.

²⁰ Monica Spiridon, Omul supt vremi (Eseu despre Marin Preda, romancierul), Editura Cartea Românească, București, 1993, p. 68.

risipesc pe sine sau risipesc ceva”²¹; sunt „intruși” în viață și în istorie, deoarece sunt niște nechemați, nepregătiți pentru experiențele inevitabile pe care le presupune viața într-o istorie în care se manifestă ceea ce Preda numea „spiritul primar agresiv” sau „urangutanii cu bâtele în mână”. Diagnosticul pe care profesorul Cotigă îl pune lui Paul Ștefan „se aplică tuturor eroilor lui Preda și exprimă poate, în chipul cel mai sugestiv, relația în care se plasează față de timp: ei sunt niște «inspectori din oficiu ai istoriei contemporane»”²².

Indiferent de calitatea sa socială, personajul lui Marin Preda își caută rostul în lume, nu în primul rând prin făptuire, ci prin contemplare, prin explorare adâncă, prin încercarea de a se înțelege pe sine și locul său în realitatea complexă în care trăiește. Fie că este țăran, ca Ilie Moromete, fie că este intelectual, ca Victor Petrini, eroul acestui scriitor trăiește experiența printr-un efort dramatic de a media relația dintre structura sa lăuntrică și realitatea istorică a timpului său.

Bibliografie:

Goci, Aureliu, *Romane și romancierii în secolul XX*, Editura Fundației PRO, București, 2000.

Hurezeanu, Damian, *Istoria în opera lui Marin Preda (I) în Apostrof*, nr. 3 (328), 2010.

Ivănescu, Cezar, *Revelația vieții în Luceafărul*, nr. 21, 24 mai 1980.

Micu, Dumitru, *Prefață la Marin Preda, Desfășurarea*, Ediție revăzută, Editura tineretului, București, 1964.

Preda, Marin, *Creație și morală*, ediție îngrijită de Victor Crăciun și Corneliu Popescu, Prefață și note de Victor Crăciun, Editura Cartea Românească, București, 1989.

Preda, Marin, *Imposibila întoarcere*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Cartea Românească, București, 1972.

Marin Preda, *Viața ca o pradă*, Editura Albatros, București, 1977.

Rachieru, Adrian Dinu, *Marin Preda. Omul utopic*, Editura Eminescu, București, 1996.

Simion, Eugen, *Romanul românesc de azi*, în *Caiete critice*, nr. 1-2/1983.

Spiridon, Monica, *Omul supt vremi (Eseu despre Marin Preda, romancierul)*, Editura Cartea Românească, București, 1993.

---

²¹ Costin Tuchilă, *Metafora risipirii în Luceafărul*, nr. 21, 24 mai, 1980.

²² Monica Spiridon, op. cit., p. 72.

Spiridon, Vasile, *Perna cu ace, vol. I (Din vremea „obsedantului deceniu”)*, Editura Timpul, Iași, 2004.

Sultana, Craia, *Confruntarea cu istoria în Luceafărul*, nr. 13, 26 martie 1977.

Tuchilă, Costin, *Metafora risipirii în Luceafărul*, nr. 21, 24 mai, 1980.